

ARSENIK OCH KLIMPVÄLLING.

En kulturhistoria ur verkligheten.

Från 1700- talet och långt in på 1800- talet, gick väl upptrampade klövjestigar genom skogarna i nordanlandet bort mot det angränsande främlingsland. Stigfinnarna visste var de skulle lägga sina leder för att göra vandringen lätt både till fots och till häst.

En av dessa leder gick längs norra stranden på Mörtsjön. Här svedjades skogslandet mycket tidigt upp till ett par bosättningar. De första två fick namnen Envisheten och Drömmen. Efter några år bröts ett tredje svedjehemman upp från stock och sten, och den bosättningen fick namnet Glädjen.

Av de fyndiga namnen kan vi lätt förstå vilka tankar och känslor som föregått de första spadtagen. Efter ytterligare en tid svedjades ett par jordlotter till längs sjön, och nu hade en hel by bildats. Byn är fortfarande befolkad och har på kartan det korta namnet By.

Till en av gårdarna i By städslade en senare generation i början av 1800-talet drängen Håkan Nilsson från grannbyn Näs. Kort tid därefter dog hans husbondfolk i rödsot. Kvar på gården blev den ogifta dottern och den åldrade farmodern. Håkan gifte sig då med dottern och enda arvtagaren. Men redan från början blev han vingklippt av farmodern, och ingenting blev som han hade väntat sej som bonde på gården. Det borde han ha förstått innan han hoppade från askan och in i elden.

Farmodern som överlevt alla farsoter och levde på "undantag", hade redan tidigare tagit udden även av sin sonhustru. Det var hon som nu gjorde livet surt även för Håkan. Till undantaget hörde alltid plikten att hjälpa till med sysslorna på gården. Det hette där undantag förekom, att det skulle ske efter mått av hälsa och krafter, men det innebar aldrig att undantagshjonet skulle kommendera och styra över hela hushållet och mer därtill. Men så hade det skett här.

Hon hade synpunkter på allt och alla, och det fick både sonhustrun och senare Håkan känna av bittida och sent. Håkan försökte hämnas genom att svälta ut henne från gemenskapen inne i köket, men misslyckades totalt. Hämnad föder alltid hämnad.

Farmodern, som ständigt fick gå med halvtom mage, hämnades sin trista tillvaro med att vid alla obehagliga tillfällen passa på att tjuvata inne i skafferiet av det som blivit över från tidigare måltider. Både Håkan och hans unga hustru var väl medvetna om ofoget, och det rågade så småningom måttet på Håkans tålmod. Han började fundera över hur han på lämpligt sätt skulle kunna ta henne av daga och bli ensam herre på gården i By.

Efter en tid tog planerna fast form, och han begav sej den långa vägen till Sundsvall i "ärenden". Protokoll och arkiverade handlingar från historiens vidare utveckling berättar, att han med hjälp av ett förfalskat recept köpte ut arsenik på stans apotek och droghandel, som det då hette.

Efter några dagar kom han hem igen, och hustrun bjöd honom på klimpvälling. Han åt med välbehag, och det som blev över vid måltiden, hällades som vanligt upp i en spilkum och sattes in på hyllan i skafferiet.

Nästa dag blev farmodern ombedd att utföra sysslor i köket. Håkan var helt övertygad om att hon, sin valna trogen, som vanligt skulle tjuvata av maten i skafferiet, vilket hon också gjorde.

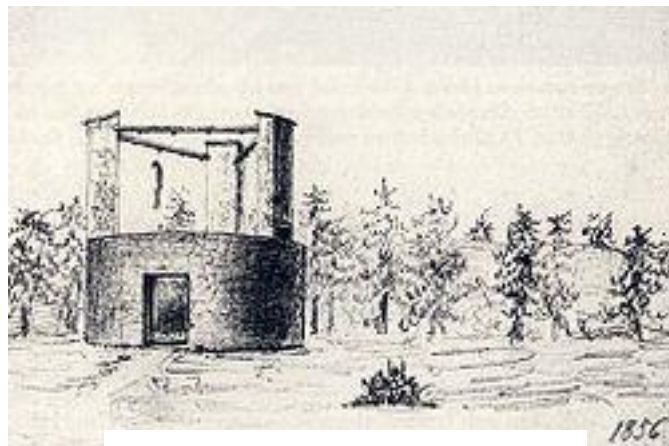
En senare utredning har visat, att Håkan i smyg, och bakom ryggen på både hustrun och farmodern gått in i skafferiet och blandat ner lite av det gråvita arsenikpulvret i klimpvällingen i spillkummen. Han fick rätt i sina förningar. Det visade sej att hon ätit upp en stor del av det som var kvar av klimpvällingen. *(Arsenik var effektivt vid bekämpningen av råttor och sorkar och i små mängder bra för hästhandlaren när han ville göra en gammal häst pigg till försäljningen.)*

Naturligtvis blev hon sjuk, och mycket sjuk dessutom. Redan följande natt och nästa dag led hon av fruktansvärda magplågor och kunde inte ta sej upp ur sängen. Framåt eftermiddagen fick hon ett vanligt vardagsbesök av en grannkvinna, som kom för att hälsa på, och fann henne ligga halvt medvetslös i sängen. Hon kved fram sin klagan, och kunde bara få fram, att hon trodde det var Håkan som på något sätt förgiftat henne. Grannkvinnan tog i förstone inte någon större notis till hennes farhågor, då alla visste om deras familjelivs inbördes förhållande. Ett par dagar senare, den 4 maj 1829 kom den befriande döden, och farmodern blev en vecka senare begravd.

Ryktet om förgiftningen och Håkan Nilssons eventuella inblandning tystnade emellertid inte. Tvärt om. Det tog större fart efter vad dagarna led. När domhavande i häradet fick höra detta, försummade han inte att pliktskyldigt begära gravöppning och få likbesiktning utförd av läkare och annan expertis i

Sundsvall. Detta skedde, och det bevisades att mage och tarmar innehöll arsenik. Rättsväsendet tog vid och Håkan Nilsson blev åtalad och anklagad för mord.

Han erkände ganska snart efter den bindande bevisningen. Domen blev avrättning och den verkställdes på en galgbacke inte långt från By. Detta skedde den 23 september 1831 under tumultartade förhållanden på galgbacken. Vid den avrättningen var folket från båda byarna By och Näs närvarande både som intressenter och nyfikna, vilka i högsta grad störde ceremonin.

Galgbacke i Hammarby 1856

Den avrättningen blev den sista som dokumenterats på den galgbacken. Enligt Svensk uppslagsbok upphörde inte dödsstraffet i Sverige i kraft av lag förrän den 3 och 17 juni, 1921, alltså 90 år senare.

© Göte Ingelman 2011

Bildmakare: Bo Hansson